

Аннотация

В статье отражены результаты исследования вопросов структуризации рынка жилья на общегосударственном и региональном уровнях и приведено обоснование характера распределения регионального рынка жилья на основе ценового фактора.

Ключевые слова: жилье, ценовой фактор, объект, рыночные отношения, прибыль, спрос.

Annotation

In the article highlights the results of research questions structuring of the housing market at the national and regional levels and substantiation character the distribution of regional housing market based on price factor.

Key words: dwelling, prising factor, object, market relations, profit, demand.

УДК 364.122.5:331.522.4

Чорний Р.С.,
к.е.н., доцент,
завідувач кафедри загальнооекономічних та гуманітарних дисциплін,
Нововолинський факультет Тернопільського національного
економічного університету,
Комарницька Г.О.,
аспірантка
Інститут регіональних досліджень НАН України (м. Львів)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІСЬКИХ І СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ЯК СЕРЕДОВИЩА ФОРМУВАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Постановка проблеми. Формування, використання та розвиток трудового потенціалу як сукупності якісно-кількісних характеристик, якостей та можливостей окремої людини чи сукупного працівника, що формує, реалізовує чи акумулює для реалізації у майбутньому резерв праці, відбувається у конкретному просторовому вимірі. Просторові характеристики трудового потенціалу розкривають особливості останнього через призму території, часу та умов розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування та ефективного використання трудового потенціалу присвячені праці таких українських вчених, як В. Данилишина, М. Долішнього, Г. Купалової, У. Садової, Л. Семів, Р. Тринька, Л. Шевчук [1-2] та ін. Особливості розвитку трудового потенціалу на селі досліджуються в працях Л. Богуш, В. Копитко, О. Павлова. Проте посилення впливу урбанізації на соціально-економічний розвиток сільських поселень зумовлює необхідність подальших досліджень у даному напрямку.

Постановка завдання. Метою даної статті є виявлення особливостей розвитку міських і сільських поселень як середовища формування трудового потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження просторових характеристик трудового потенціалу безпосередньо пов'язане із питаннями територіальної організації господарства та територіальної системи розселення населення. Як зазначає А.Е. Крупко, територіальність є основною якістю населення та розселення, як частини географічного простору; територіальність проявляється через територіальну диференціацію [3].

Кількісно-якісні зміни у складі системи розселення, що безпосередньо відбиваються у зміні кількісно-якісного складу трудового потенціалу, пов'язані із динамікою розвитку поселенської мережі. Так, будівництво нових промислових підприємств, освоєння нових паливних та мінерально-сировинних ресурсів, розвиток туризму та рекреації, зумовлює появу низки нових поселень. Одночасно, скорочення низки останніх обумовлюється організаційно-структурними змінами у поселенській мережі – шляхом укрупнення поселень за рахунок приєднання (об'єднання) менших поселень до більших та через зникнення певних поселень з причини переселення чи природного вибуття внутрішніх жителів.

Особливу роль у соціально-економічному розвитку держави та формуванні трудового потенціалу відіграють міста. Місто як універсальне утворення є одночасно місцем зосередження населення та обслуговуючої інфраструктури та місцем концентрації промислової діяльності. Оскільки, міста, як центри промислового розвитку, виступають і осередками промислово-територіальних систем

і центрами системи розселення, їх можна вважати опорними пунктами формування та розвитку трудового потенціалу.

Містами в Україні є населені пункти із населенням не менше 10 тис., яке у переважній більшості складають робітники й службовці. Міські поселення, що налічують не менше 2 тис. осіб, а понад дві третини зайнятих працює не у сільському чи лісовому господарстві, є селищами міського типу. Типологія міст в залежності від кількості мешканців, дозволяє виділити наступну типологію: малі міста (до 50 тис. мешканців), середні міста (50-100 тис), великі міста (понад 100 тис). Окремо слід виділити групу великих міст - міст-мільйонерів, що складають міста, кількість населення яких перевищує 1 млн. Міста за функціональною ознакою можна ідентифікувати як адміністративні, промислові, культурні, наукові центри, однак більшість міст внаслідок власної універсальності є багатофункціональними центрами.

Для міст є характерною досить висока концентрація науково-освітнього потенціалу, що є вагомим джерелом формування якісних характеристик трудового потенціалу; а розвиненість соціальної та виробничої інфраструктури виступає у містах гарантом потенційної реалізації трудового потенціалу.

За підсумками 2010 р. 68,58 % населення в Україні проживало в містах. Загальна кількість міст в Україні на 2010 р. складала 459, а селищ міського типу - 885 [4]. Рівень урбанізації в Україні має значні територіальні відмінності, зокрема найвищий він у Донецькій, Луганській та Дніпропетровській областях.

Високі темпи урбанізації, що характеризуються форсованим збільшенням чисельності міського населення, розширенням міської поселенської мережі та розростанням великих міст, зумовлюють появу нових форм розселення, що більшою мірою узгоджуються із територіальною організацією продуктивних сил та тенденціями науково-технічного прогресу. Так, найбільш типовою просторовою системою розселення населення є агломерація. Агломерація є найрозвинутішою груповою формою розселення оскільки виступає невід'ємною рисою сучасних процесів урбанізації. На даний час в Україні налічується два десятки агломерацій, у яких проживає майже половина населення держави. Найбільшими агломераціями є Київська, Харківська, Донецько-Макіївська, Горлівсько-Єнакіївська, Дніпропетровсько-Дніпродзержинська.

Агломераційні процеси є характерними для переважної більшості держав світу. Так, фактично кожна п'ята людина планети на даний час є мешканцем не просто міста, а дуже великого міського поселення із чисельністю населення більш як 1 млн. чол.

Агломерація завдячує своєму формуванню великому місту, однак до її складу також входять численні територіально розосереджені середні та малі міста, селища міського типу, сільські поселення. Специфічні природні умови сприяють також утворенню і сільських агломерацій, як от, у гірських долинах, вздовж річок тощо. Агломерації характеризуються великим ступенем територіальної концентрації різних видів господарської діяльності, розвиненістю соціальної інфраструктури. Агломерації спричиняють істотний вплив на прилеглі території, зокрема на їх структуру та господарську спеціалізацію, соціально-економічний розвиток, зайнятість населення, освіту, стан навколишнього середовища оточуючих поселень.

Загалом, агломерація як територіальне економічне утворення характеризується такими особливостями, як:

1. виникнення на базі великого міста (або кількох компактно розташованих міст - конурбація) і утворення значної зони урбанізації шляхом поглинання суміжних населених пунктів;
2. наявність високої міри територіальної концентрації різноманітних виробництв, насамперед промисловості, інфраструктурних об'єктів, наукових та навчальних закладів, високої щільності населення;
3. спричинення перетворюючого впливу на навколишнє середовище, зокрема шляхом зміни економічної структури території та соціальних аспектів життя населення;
4. наявність високого рівня комплексності господарства та територіальної інтеграції його елементів.

Багатогалузевий та багатофункціональний характер агломерацій обумовлює необхідність розгляду їх і як форми розселення, і як форми розміщення суспільного виробництва. Об'єднання населення, системи господарюючих об'єктів, інфраструктурних одиниць, науково-технічного потенціалу дозволяє означити агломерацію безпосередньо як сучасну просторову форму концентрації трудового потенціалу.

Міські агломерації, як взаємозв'язані групи, насамперед, міських поселень об'єднуються на основі спільності трудових, культурно-побутових, рекреаційних, інфраструктурних, виробничих та інших зв'язків. Однак, найбільш вагомими є саме трудові зв'язки, які за посередництвом добового циклу маятникових міграцій об'єднують жителів в єдине ціле.

Максимально ефективне використання системи промислової та соціальної інфраструктури, концентрація кваліфікованих кадрів, зв'язок виробництва та системи навчальних закладів, диверсифікація та концентрація виробництв на тлі значного резерву робочої сили дозволяє досягти значного агломераційного ефекту. Однак, фактор компактного розміщення, одночасно слугує

джерелом переважанню середовища, причиною виникнення продовольчих, житлових, транспортних проблем та, загалом, потенційно продукує ризики у формуванні трудового потенціалу.

Особливу групу ризиків, що супроводжують урбанізаційні процеси, складають екологічні ризики. Даний вид ризиків особливо актуалізуються у таких високо урбанізованих регіонах, як Донбас, Придніпров'я тощо. Деформація природних умов життєдіяльності людини у таких регіонах, насамперед, пов'язується із досягненням критичних рівнів забруднення поверхневих вод, землі та повітря в обсягах, що перевищують усі можливі обсяги самоочищення екосистеми. Як зазначають науковці [5], несприятливі екологічні умови є причиною близько 20 % прямих захворювань.

Активізація негативних чинників, пов'язаних із функціонуванням агломерацій, спричиняє процес субурбанізації, що пов'язаний із переміщенням вагомої частини жителів центрального міста агломерації у приміську зону. Таке переміщення тісно пов'язане зі змінами загальної структури господарювання та зайнятості.

Так, внаслідок переміщення торгівлі, сфери обслуговування, окремих виробництв у приміській зоні, здійснюється перерозподіл трудового потенціалу між «центром» та «периферією» агломерації. Не зважаючи на те, що процеси відтоку трудового потенціалу у напрямку приміських територій відбувається значно повільнішими темпами, ніж процеси переселення жителів, актуалізується питання подальшого розвитку великих центральних міст.

На даний час Україна, на відміну від більшості розвинених країн, перебуває на зародковій стадії етапу субурбанізації, що, однак, вимагає вироблення превентивних виважених кроків щодо подальшого розвитку як новостворених при агломераційних поселенських форм, так і вироблення стратегії розвитку міських центрів. Деконцентрацію населення та виробництв слід розглядати більшою мірою не як ризик, а як можливість розвитку більш прогресивних просторових форм розвитку і поселенської мережі, і трудового потенціалу.

Так, траєкторія розвитку урбанізаційних процесів у найбільш привабливих регіонах у напрямку «розростання» - «поглинання» агломерацій веде до формування нових урбанізованих зон та в кінцевому етапі - до формування мегаполісів, що відкриває значні резерви розвитку для трудового потенціалу. Даний процес одночасно потребує вироблення дієвих організаційно-економічних механізмів по управлінню трудовим потенціалом.

Сільський тип розселення, на відміну від міського, характеризується деконцентрацією населення та мережі господарюючих суб'єктів. Структурно слід виокремлювати групове сільське розселення та розсіяне сільське розселення. Більшість сільських поселень в межах України слід відносити до групової форми розселення, оскільки своєму формуванню вони завдячують компактному розміщенню жителів у селах, селищах. Розсіяний тип сільських поселень є менш поширений, оскільки передбачає досить віддалене розташування окремих жителів сільських мешканців із прилеглими земельними ділянками одне від одного і об'єктивно оправдовує себе лише в складних географічних умовах. Так, наприклад, на високогір'ї Карпат окремі садиби розміщуються досить віддалено одна від одної.

Сільське населення в Україні складало на початок 2011 року 31,5 %, кількість сільських населених пунктів налічувала 28457 одиниць. При чому три чверті сільського населення мешкало у середніх та великих селах, які вважаються найбільш перспективними в Україні.

Сільський тип розселення та пов'язана із ним заангажованість сільських жителів у сфері сільського господарства перебуває у тісній залежності від природних умов. Так, сільське розселення тісно пов'язане з природними умовами - як через залежність сільського господарства від клімату та ґрунтів, так і, безпосередньо, внаслідок значного включення в природні цикли (насамперед сезонні) [6].

Певним чином даною властивістю обумовлюється й така характеристика жителів сільських поселень, як високий ступінь консервативності. Оскільки життєві норми та принципи, так як і історично та культурно обумовлені особливості, у жителів сільських поселень змінюються досить повільно та не піддаються суттєвому впливу глобалізації у царині суспільного життя, зміни якісних характеристик трудового потенціалу сільських мешканців не носять значних динамічних характеристик.

Однак, не зважаючи на значну консервативність, на сільських жителів все частіше поширюється тенденція поширення міського способу життя та зайнятості в містах.

Вагомим фактором відтоку сільських мешканців у міста є значний якісний розрив між сільськими та міськими поселеннями в частині розвитку сфери обслуговування, рівня та умов життя (наприклад, доступність магазинів, лікарень, дитячих садочків, закладів освіти, побутового обслуговування тощо).

З однієї сторони, установи сфери обслуговування поширюють «реалізацію» власних послуг не лише на контингент міських жителів, але і на мешканців прилеглих сільських поселень, реалізуючи, таким чином, центральні функції міських поселень; з іншої сторони, саме «незрілість» сфери обслуговування і, пов'язана з нею, вузькість даного мобільного ресурсу щодо вибору місця праці, - є причиною, що значно активізує процеси відтоку сільських жителів у міста.

Дана тенденція посилюється і у зв'язку із суттєвим зниженням мотиваційних складових сільськогосподарської праці: малоефективні технології сільськогосподарського виробництва на фоні неспіврозмірності в оплаті праці сільськогосподарських виробників у порівнянні із існуючим ланцюжком посередників у промисловій переробці та реалізації продукції сільськогосподарського

виробництва знижують мотивацію до праці мешканців сільських територій. Заниження таких мотиваційних очікувань сприяє не лише посиленню міграційних потоків у напрямку міста, але і є вагомим чинником переростання міграційних інтересів у напрямку за кордон.

Урівноваження процесів відтоку сільських жителів у міста, надмірного агломерування та, відповідно, концентрації населення та сфери виробництва у містах лежить у площині налагодження дієвої системи управління процесами розселення та формування трудового потенціалу. Дані процеси повинні протікати на фоні загального підвищення ефективності господарської діяльності, впровадження передових інноваційних технологій у сільськогосподарському виробництві та зростання його конкурентоспроможності.

Так, на думку Нагірної В.П., перетворення окремих галузей сільського господарства (насамперед зерно-, ріпако-, льоно-, соняшниковиробництва та продукції тваринництва) на конкурентоспроможні виробництва експортної орієнтації може сприяти зменшенню відтоку сільського населення, активізації розвитку малих та середніх міст, як центрів переробної промисловості, відродження спеціалізованих агропромислових районів, зон [7], а отже, позитивно впливатиме на динаміку розвитку трудового потенціалу загалом.

Значний ресурс розвитку як системи розселення, так і процесів формування та реалізації трудового потенціалу міститься саме у площині стимулювання розвитку середніх і, особливо, малих міст. Як відомо, малі міста є найбільш чисельною за кількісним складом групою міст, з ними безпосередньо пов'язане життя майже 22 млн. міських та сільських жителів, що, очевидно, є визначальним фактом як для формування трудового потенціалу, так і для реформування поселенської мережі.

Активізація процесів введення нових та модернізації існуючих об'єктів житлової, транспортної, інженерної, соціально-культурної інфраструктури поряд із створенням для жителів малих, середніх міст та сільських поселень можливостей підвищення власного освітньо-кваліфікаційного рівня є дієвим інструментом подолання демографічно-соціальних та економічних проблем розвитку малих та середніх міст.

Шляхом стимулювання процесів створення в малих і середніх містах філій підприємств, які функціонують у великих містах, а також розміщення в них винесених з великих міст і створення нових наукових інститутів, навчальних закладів уможлиблюється процес стримування зростання великих міст [8] та вирішуються конкретні проблеми по подоланню просторових диспропорцій розвитку трудового потенціалу держави.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, вирішення проблем надмірного агломерування можливе за рахунок налагодження дієвої системи управління процесами розселення та формування трудового потенціалу. Вважаємо, що зазначені особливості розвитку сіл та міст повинні стати підґрунтям для розробки дієвих організаційно-економічних механізмів по управлінню трудовим потенціалом країни.

Бібліографічний список

1. Шевчук Л.Т. Використання трудового потенціалу крізь призму нової парадигми науки XXI століття / Л.Т. Шевчук // Регіональна економіка. 2001. – № 3. – С.17-25.
2. Шевчук Л.Т. Медико-соціальні аспекти використання трудового потенціалу: регіональний аналіз і прогноз : [монографія] / Л.Т. Шевчук. – Львів : НАН Укр., Ін-т регіональних досліджень, 2003. – 489 с.
3. Крупко А.Э. Теоретические аспекты изучения территориальной организации населения и расселения / А.Э. Крупко // Вестник Воронежского государственного университета. - 2002. - №1. - С. 65-69.
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. - Доступ до ресурсу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Розміщення продуктивних сил України : [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / С.І.Дорогунцов, Ю.І.Пітюренко, Я.Б.Олійник та ін. — К.: КНЕУ, 2000. - 364 с.
6. Симагин Ю.А. Территориальная организация населения : [учебное пособие для вузов] / Ю.А. Симагин. – М.: ИТК «Дашков и К^о», 2005. - 243 с.
7. Нагірна В.П. Територіальна структура господарства і розселення населення : ретроспектива і сучасні реалії / В.П. Нагірна // Український географічний журнал. - 2009. - № 1. - С. 36-41.
8. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком : [навч. посібник] / Д.М. Стеченко. - К.: Вища шк., 2000. - 223с., іл.

Анотація

У статті розкрито особливості формування міських та сільських поселень, що виступають базою для формування трудового потенціалу країни. Обґрунтовано, що значні резерви розвитку для трудового потенціалу можуть бути отримані за рахунок перерозподілу трудового потенціалу між «центром» та «периферією» агломерації, яку слід розглядати і як форму розселення, і як форму розміщення суспільного виробництва.

Ключові слова: трудовий потенціал, урбанізація, агломерація, місто.

Аннотация

В статье раскрыты особенности формирования городских и сельских поселений, которые выступают базой для формирования трудового потенциала страны. Обосновано, что значительные резервы развития для трудового потенциала могут быть получены за счет перераспределения трудового потенциала между «центром» и «периферией» агломерации, которую следует рассматривать и как форму расселения, и как форму размещения общественного производства.

Ключевые слова: трудовой потенциал, урбанизация, агломерация, город.

Annotation

The features of forming of city and rural settlements which come forward a base for forming of labour potential of country are exposed in the article. Grounded, that considerable backlogs of development for labour potential can be got due to the redistribution of labour potential between a «center» and «periphery» of agglomeration which it follows to examine and as a form of settling apart, and as a form of placing of public production.

Key words: labour potential, urbanization, agglomeration, city.

УДК 332.14: 330.322(477.8)

Киришун Л.В.,
ст. викладач кафедри міжнародної економіки
Луцький гуманітарний університет

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСІВ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. З метою подолання наслідків світової економічної кризи, яка відобразилася на стані економіки України та її регіонів, важливого значення набуває активізація інвестиційної діяльності. Кошти іноземних інвесторів сьогодні не грають визначальної ролі у формуванні стратегічного інвестиційного потенціалу, але на перспективу частка цього джерела повинна зростати [1, с. 41]. Іноземні інвестиції не рівномірно розподілені на території нашої держави, існують значні диспропорції їх регіонального розміщення. З огляду на це, актуальною є проблема дослідження можливостей регіонів щодо самостійного подолання кризових ситуацій в економіці за допомогою активізації іноземного інвестування. Важливим завданням інвестиційної діяльності регіону є постійний моніторинг сучасного стану інвестиційних процесів задля володіння необхідною інформацією про стан сфери іноземного інвестування в Україні, виявлення основних тенденцій розвитку цих процесів та подальшого пошуку шляхів та напрямків активізації іноземного інвестування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз стану та тенденцій розвитку процесів іноземного інвестування регіонів України знайшов відображення в працях вітчизняних та зарубіжних науковців [1; 2; 4; 5; 6; 7; 8]: Піріашвілі О., Олександренко І., Дудіна Т., Бояр Т., Гордієнко Т., Пістун М., Корнєєвої Н. та інших. Однак, на сьогоднішній день важливою є оцінка сучасного стану інвестиційних процесів в регіонах України, які давали б змогу виявити їх тенденції розвитку.

Постановка завдання. Метою даної статті є проведення аналізу сучасного стану сфери іноземного інвестування в Україні та регіонах і обґрунтування перспективних тенденцій розвитку цих процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан інвестиційних процесів в Україні відзначається сповільненням інвестиційної активності у зв'язку з економічною кризою. Починаючи з 2007 року, ріст приватних іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну знижувався від 136,7% до 111,6% у 2010 р.

Обсяг ПІІ в Україні на 1 січня 2011 року становив 44,7 млрд. дол. США, що майже в 50 разів більше порівняно з обсягами на 1 січня 1996 року та склав 979 доларів на одну особу. Динаміка ПІІ в Україну представлена на рис. 1.